

The Republic and Its Conceptual Neighbors, Monarchy, the State and Democracy: An Evaluation of Similarities and Differences

Aydoğan Kutlu^{1,a,*}

¹ Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kastamonu University, Kastamonu, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 09/05/2023

Accepted: 05/07/2023

JEL Codes:

Z00, K10

ABSTRACT

Among the concepts of political science and political philosophy, the republic is a concept whose meaning and perception is not clear and unambiguous. Although its long history and emotional baggage contribute to its ambiguity, perhaps the most important source of uncertainty is its strange relationship with its conceptual neighbors: monarchy, state and democracy. This strangeness comes from the fact that the republic is sometimes seen as identical with each of these concepts and sometimes as opposing concepts. This state of being both identical and antagonistic leads to the blurring of the meaning of the republic by being intertwined with different concepts. This study attempts to clarify the meaning of the republic by separately examining its relationship with its conceptual neighbors. The aim here is not to provide a final definition of the republic by meticulously separating it from other concepts. Instead, it is to draw attention to the fact that the conceptual dichotomies that the republic forms with each concept also constitute a ground for interaction. Each concept in the dichotomies of republic and monarchy, republic and state, republic and democracy affects and is affected by the republic in a different way; it is transformed as it transforms. When viewed from a historical perspective, in each conceptual duality, the republic and the concept it is related to sometimes converge and sometimes antagonize. In fact, it is necessary to note that there are no absolute meanings in these dichotomies; instead, there is an interaction. As a matter of fact, all three conceptual dichotomies are nourished by a richness of meaning that cannot be reduced to identity or opposition, that converge and diverge in interaction, but are neighbors through certain values. Moreover, each of the dichotomies serves to understand a different section of the historical and theoretical transformation of the republic.

Keywords: republic, monarchy, the form of the state, the form of the government, democracy

Cumhuriyet ve Kavramsal Komşuları Monarşi, Devlet ve Demokrasi: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme

Süreç

Geliş: 09/05/2023

Kabul: 05/07/2023

JEL Kodları:

Z00, K10

Öz

Siyaset bilimi ve siyaset felsefesi kavramları içinde cumhuriyet, anlamı ve algısı açık ve net olmayan bir kavramdır. Kavramın uzun tarihi ve duygusal yükleri, onun muğlaklığını beslese de, belki de en önemli belirsizlik kaynağı, kavramsal komşuları olarak adlandırılabilir monarşi, devlet ve demokrasi kavramlarıyla tuhaf bir ilişki içinde olmasıdır. Bu tuhaflık, cumhuriyetin bu kavramlardan her biriyle zaman zaman özdeş, zaman zaman ise karşıt kavramlar olarak görülmesinden gelir. Bu hem özdeş hem de karşıt olma durumu, cumhuriyetin anlamının farklı kavramlarla iç içe girerek bulanıklaşmasına yol açmaktadır. Bu çalışma, cumhuriyetin anlamının kavramsal komşularıyla ilişkisini ayrı ayrı irdeleyerek cumhuriyetin anlamını belirginleştirmeye çalışıyor. Buradaki amaç, cumhuriyeti diğer kavramlardan titizce ayırarak nihai bir tanımını yapmak değildir. Bunun yerine, cumhuriyetin her bir kavramla oluşturduğu kavramsal ikiliklerin aynı zamanda bir etkileşim zemini oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Cumhuriyet ve monarşi, cumhuriyet ve devlet, cumhuriyet ve demokrasi ikiliklerinde yer alan her bir kavram, cumhuriyeti başka bir biçimde etkilemekte ve ondan etkilenmekte; dönüştürürken dönüşmektedir. Tarihsel bir perspektif içinden bakıldığında, her bir kavram ikiliğinde cumhuriyet ve ilişkili olduğu kavram bazen yakınlaşmakta bazen karşılaşmaktadır. Esasen bu ikiliklerde mutlak anlamların olmadığına; bunun yerine bir etkileşimin olduğuna dikkat etmek önemlidir. Nitekim her üç kavramsal ikilik de, özdeşlik veya karşıtlığa indirgenemeyecek, etkileşim içinde yakınlaşp uzaklaşan ama bazı değerler üzerinden komşu olan bir anlam zenginliğinden beslenmektedir. Ayrıca ikiliklerden her biri, cumhuriyetin tarihsel ve kuramsal dönüşümünün ayrı bir kesitini anlamaya hizmet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: cumhuriyet, monarşi, devlet biçimi, hükümet biçimi, demokrasi

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

aydogan.kutlu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8462-2610>

How to Cite: Kutlu, A. (2023) The Republic and Its Conceptual Neighbors, Monarchy, the State and Democracy: An Evaluation of Similarities and Differences, Journal of Economics and Administrative Sciences, 24(3): 469-482

Giriş

Cumhuriyet kavramı, genelde sanıldığı gibi aksine çok anlamlı ve hatta çelişkili bir kavramdır. Halkın egemenliğini çağrıştıran özü herkes tarafından kabul edilse de, somut olarak onun nasıl bir siyasal rejime karşılık geldiği tartışmalıdır. Bunun nedeni, cumhuriyetin uzun tarihi içinde farklı iktisadi gelişmişlik düzeylerinde, farklı toplumsal dokulara sahip, farklı siyasal düzenleri karşılamak için kullanılmasına dayanır. Daha açıkçası, Antikçağ'ın ve Ortaçağ'ın kent devletlerinden premodern ulus-devletlere ve 20. yüzyılın imparatorluk-sonrası bağımsız devletlerine kadar uzanan bir çizgi içinde; köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist sosyoekonomik yapılarda ve farklı ideolojik gerekçelendirmelerle cumhuriyet kavramının içi doldurulmuştur. Elbette bu rejimlerin hepsini aynı kavramla adlandırmaya imkân veren belirli ortak özellikler bulunmaktadır. Bir siyasal topluluk olarak halkın, siyasal işler üzerinde müşterek hak ve yetkilere sahip olması, cumhuriyetin temel bir özelliğidir. Yine kamusal işlerin yurttaşlar için hem bir hak hem de bir ödev olması, cumhuriyetçiliğin düsturlarından biridir. Ancak bu özelliklerin nasıl bir devlet yapısı içinde vücut bulacağı, siyasal topluluğun en küçük birimi olarak yurttaşı hangi hak ve sorumluluklarla donatacağı, siyasal işler üzerindeki iktidarın hangi yönetim ve denetim işlevlerini kapsayacağı farklı tarihsel uğraklar arasında değişiklik gösterir. Bu uğrakları ana çizgileriyle birbirinden ayırtırmayı Akal (2002, 2018) denemiştir. Akal'a göre cumhuriyet, beş farklı tarihsel uğrağa karşılık gelen beş farklı siyasal düzeni anlatır: Antik Yunan *politeia*'sı, Antik Roma *res publica*'sı, Ortaçağ-Hıristiyan *respublica*'sı, 16. yüzyıl ve sonrasında premodern *respublica*'sı ve nihayet 19. yüzyıl ve sonrasında modern cumhuriyeti... Bunları biraz açmak gerekirse, *politeia*, Aristotelesçi ideal olan yurttaşların "münavebeten" (nöbetleşe, rotasyon içinde) yönetim görevlerini üstlenmesine dayanır. Ancak *politeia*'da yurttaş sayısı kısıtlıdır, dışlayıcıdır ve köleliğe dayalı bir ekonomiyle sürdürülür. Roma *res publica*'sı özsel olarak *politeia*'dan büyük farklılıklar göstermez. Yurttaşlar topluluğunun "devlet" ile özdeşliği, yönetimin yurttaşlara ait bir hak ve sorumluluk olması, köleci üretim biçimi gibi hususlar benzerdir. Bununla birlikte Roma'daki en temel farklılık, yurttaşlığın hukuksal olarak kölelikle karşıtlık içinde tanımlanması ve yurttaşlık erdemine yapılan vurgudur. Ortaçağ'da Hıristiyanlığın hâkimiyeti altında *respublica*'nın anlamında bir kayma meydana gelmiş ve siyasal niteliğinin ötesinde "inanınlar topluluğu" çağrışımı kazanmıştır.¹ Feodal toplumun katı hiyerarşisi ve toplumsal bölünmüşlüğü, dinsel bir ideale dönüştürülen *respublica* ile aşılmaya çalışılmıştır. Premodern döneme gelindiğinde ise cumhuriyet kavramı, siyasetin dünyevileşmeye başlamasıyla yeni bir dönüşüme girmiştir. 16. yüzyılda görülen bu dönüşüm, dönemselsel olarak ulus-devlet formunda biçimlenen mutlak monarşilerin gelişimiyle çakışmış ve cumhuriyetin monarşik yönetim

inde devletle özdeşleşmesini getirmiştir. 18. yüzyıl sonundaki devrimler, cumhuriyeti monarşinin karşısında bir alternatifte dönüştürürken cumhuriyetin anlamında da son uğrağa ulaşılmıştır: Temsili demokrasinin gelişimi ve yurttaşlık haklarının teşmiliyle birlikte siyasal topluluk, siyasal ulusla özdeşleşmiş ve cumhuriyet, devletin en üstün makamlarının doğrudan veya dolaylı olarak halkın iradesiyle belirlenmesini ifade etmeye başlamıştır. Burada cumhuriyet-monarşi karşıtlığı belirmiş ve cumhuriyet, somut olarak, monarşi olmayan devlet biçimini anlatır olmuştur.

Bu kısa özet içindeki ayrıntılar tek tek ayrıştırılarak cumhuriyetin kavramsal dönüşümünün daha net bir resmi çizilebilir. Ancak böylesi bir girişim, kapsam olarak bu çalışmanın hacmini çok aşacaktır. Bunun yerine, cumhuriyetin tarih içindeki dönüşümü bakımından kritik kavramlara odaklanmak ve onlarla cumhuriyet arasındaki ilişkiyi irdelenmek daha yararlı olabilir. Zira kritik bir kavramla cumhuriyet arasında ilişki irdelenirken hem belirli bir kavram üzerinden kesitsel olarak cumhuriyetin dönüşümü daha kısa ve öz biçimde aydınlatılabilir hem de cumhuriyetin çok anlamlılığına daha iyi nüfuz edilebilir. Bu bakımdan bu çalışmada monarşi, devlet ve demokrasi kavramlarının cumhuriyetle ilişkisi incelenecek ve bu ilişkilerin toplamı üzerinden cumhuriyet kavramına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Cumhuriyet ve Monarşi

Cumhuriyetin ve monarşinin sözlük anlamlarından başlamak gerekirse; Türkçede cumhuriyet, Arapça *cumhur*'dan gelmiştir. "Halk, ahâli, başıboş kalabalık" gibi karşılıkları olan cumhurun sıfat hali, "halka, ulusa özgü" demektir. "Halka/ulusa özgü" olma, muğlak bir ifade olsa da, bununla kastedilen daha çok siyasal kararlarda söz sahibi olmadır ve bu yüzden cumhuriyet, en genel düzeyde halka ait siyasal yönetim olarak görülür (Devellioğlu, 2012: 164; Gözler, 1999: 52). Bu anlam, kavramın Batı dillerinde evrenselleşmiş (*republic*, *république*, *republica*, *republik* vb.) kökü olan Latince *res publica* ile uyumludur. *Res*, Latince çeşitli anlamlarda kullanılan bir sözcüktür. Genel anlamı, "şey, nesne" olmakla birlikte "koşul, hal, olgu, iş, varlık, servet, çıkar" gibi çağrışımları da vardır ve hukukta "dava", askerlikte "sefer", edebiyatta "öykü, tarih" gibi karşılıkları bulunmaktadır. Ayrıca eklendiği sözcükle birlikte de farklı anlamlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin *res divina* (ilahi iş, şey), kurban; *res rustica* (kırsal iş, şey) tarımdır (Kabağağaç ve Alova, 1995: 521). Bu anlam çeşitliliği içinde *res publica*, "kamusal iş, durum, şey, mesele" gibi çağrışımlarıyla esasen halka ait, onun kontrolündeki bir siyasal yönetime işaret eder. Dolayısıyla *cumhuriyet* ile *res publica*'nın, farklı dillerde de olsa ortak bir anlamsal kökene dayandıkları söylenebilir.² Türkçe sözlüklerde ise cumhuriyet, daha çok ulusal egemenlikle

¹ "Edebiyatçılar cumhuriyeti" (*république des lettres*) gibi kavramlarda da benzer biçimde cumhuriyet kavramının siyaset-dışı çağrışımları görülür.

² Bu anlam ortaklığı, kavramsal içeriklerinin benzerliğine dayandığı gibi, tarihsel bir yakınsamaya da ilişkilidir. Şöyle ki, *cumhur* her ne kadar Arapça kökenli olsa da, klasik dönem ve

ilişkili olarak tanımlanmaktadır: Ulusun egemenliği elinde tuttuğu ve bunu vekâleten temsilcileri eliyle yürüttüğü devlet veya yönetim biçimi (Dil Derneği, 2005: 355; TDK, 2011: 472; Çağbayır, 2007a: 837 ve Topaloğlu, 2011a: 511-12). Monarşi ise, Yunanca *monos* (tek) ve *arkhein* (komuta etmek, yönetmek) kavramlarının birleştirilmesiyle türetilip Latince ve Fransızca üzerinden Türkçeye girmiştir (Çağbayır, 2007b: 3253). Etimolojisinin de çağrıştırdığı üzere monarşi, basitçe “tek kişinin yönetimi” demektir (Allison, 2011: 1613; Gözler, 1999: 52). Türkçe sözlüklerde ise, monarşinin tek adam yönetimi olduğu belirtilse de asıl vurgu, iktidara veraset yoluyla, kalıtsal olarak erişilmesi üzerindedir (Dil Derneği, 2005: 1861; TDK, 2011: 1695; Topaloğlu, 2011b: 2119). Esasen bu ölçüt yani monarşide devlet başkanlığının kalıtsal oluşu, kamu hukukçularının geliştirdikleri teknik cumhuriyet-monarşi ayrımının ve dolayısıyla cumhuriyet tanımının özünü oluşturur.

Gözler’in aktardığına göre Jellinek’ten itibaren kamu hukukçuları, devlet biçimlerini monarşi ve cumhuriyet olarak ikili bir tasnife sokmuş ve devletin en yüksek organı tek kişiden oluşuyorsa monarşi, birden çok kişiden oluşuyorsa cumhuriyet olduğunu belirtmişlerdir. Malberg ise, egemenliğin tek kişinin elinde olduğu rejimin monarşi olduğunu iddia etmiş dolayısıyla mefhum-u muhalifinden egemenliğin halka ait olduğu rejimin ise cumhuriyet olacağına işaret etmiştir. Bu literatür içinde ölçütü netleştiren isim ise Duguit olmuştur. Duguit’ye göre devlet başkanı göreve veraset usulüyle geliyorsa monarşi, başka bir usulle geliyorsa cumhuriyetten bahsedilebilir (Gözler, 1999: 52-54). Bu ölçüt, Türkçe sözlük anlamlarıyla uyumlu olduğu gibi, anayasa hukukçuları tarafından da kabul görür. Gözler (1999: 55; 2015: 50) bu ayrımı savunduğu gibi, Erdoğan (1999: 243) ve Gözübüyük (1998: 125) de kabul etmektedir. Sabuncu ise, karşısından hareketle onaylamaktadır. Sabuncu’ya (1997: 72) göre “teknik anlamda cumhuriyet, devletin başında bulunan kişinin halkın bütünü temsil etmek üzere doğrudan ya da dolaylı yoldan halk tarafından seçilmiş olmasıyla tanımlanır”. Hukuk literatürü içinden gelişen ve genel kabul gören bu tanım, cumhuriyetin somut ya da dar tanımı olarak görülür (İnsel, 1998: 31) ve esasen yukarıda belirtilen cumhuriyetin beşinci uğrağında netleşmiş bir tanımdır. 19. ve 20. yüzyıllarda bir yandan devlet aygıtının kapasitesinin gelişmesi ve topluma daha fazla nüfuz etmesiyle, diğer yandan demokratik taleplerin güçlenmesi ve demokrasinin gelişmesiyle demokratik nitelik siyasal yönetimin tek meşru ilkesine dönüşürken; devlet biçimi de monarşi veya cumhuriyet olarak iki seçeneğe hale gelmiştir.

Aslında hukuksal dar tanımın ötesinde, cumhuriyetin geniş tanımı açısından bakıldığında da, cumhuriyet ile monarşi arasında önemli karşıtlıklar vardır. Geniş

anlamıyla cumhuriyet, kamusal ruha, siyasal katılıma ve eşitliğe işaret eden bir siyaset tarzıdır (Okutan, 2006: 139). Bu anlamıyla cumhuriyet, sadece teknik bir rejim tanımı olmanın ötesine geçer ve yurttaşlık erdemini ve sorumluluğunu vurgular. Yurttaşlık erdeminin ve sorumluluğunun (kısacası yurttaşlık kültürünün) gelişebilmesi için yurttaşlar arasında salt hukuksal eşitliğin ötesinde, her birinin kendisini geliştirebileceği koşullar sağlanmalıdır.³ Bunun için tüm yurttaşların müşterek olarak kendilerini geliştirebilecekleri sosyoekonomik imkânlarla erişebilmesi gerekir ki bu da monarşinin imtiyaz ilkesiyle çatışır. Monarşilerde, en başta monarşin “ilahi hakları” olmak üzere, soyluların, ruhbanın, özerk şehirlerin, belirli kurumların vs. kalıtsal imtiyazları vardır. Ruhbanın vergi vermemesi, özerk şehirlerin askerlik hizmetinden azat olması, soyluların genel mahkemelerde yargılanamamaları, krala veya bir soyluya ait avlakta sıradan insanların avlanamaması gibi pek çok imtiyaz, monarşinin ana karakterini belirler. Ayrıca monarşiler esasen ilahi egemenlik anlayışına dayanırlar yani kral veya kraliçeler hükmetme yetkilerinin Tanrı’dan geldiğini savunurlar. Bu sav, monarşinin temel ideolojik dayanaklarından biridir ve aynı zamanda imtiyazlara dayanan düzenin de esas gerekçesidir. Zira imtiyazlara göre kademelenmiş, hiyerarşik toplum anlayışı asli gerekçesini Tanrı tarafından düzenin böyle takdir edilmiş olmasında bulur. Buradan bakıldığında cumhuriyet, öncelikle egemenliğin kaynağının Tanrı’dan halka geçtiği rejimdir. Halk egemenliği, tüm yetki ve iktidarın halka dayanmasını anlatır. Bu bakımdan cumhuriyet, en azından Cicero’dan beri, aynı vatanda yaşayan yurttaşların birlikte koydukları yasalara müştereken bağlı olmalarını ifade eder. Bunu biraz açmak gerekirse, bizatihi halkı var eden şey, ortak vatan ve ortak yasalardır; bir bölgede mukim insanlar, ancak ortak yasalar ve vatanla yurttaşlar topluluğu ve siyasal anlamda bir halk haline gelebilirler. Yurttaşlık, birlikte yasama faaliyetiyle üretildiği ve yalnızca eşitlikle mümkün olabildiği için genel ve soyut haklara dayanır. Yani tersinden ifade etmek gerekirse, her tür tikel kimliğe (aile, soy, aşiret, etnisite, bölge, din vs.) dayalı özel ayrıcalıkların varlıklarını sürdürmesi, cumhuriyetin özünü çelişir. Zira bir cumhuriyette eğer imtiyazlar varlığını sürdürüyorsa, bazıları özel nitelikleri sayesinde belirli ayrıcalıklardan yararlanmaya devam ediyor demektir. Bu da yurttaş eşitliğinin aslında sağlanmadığı ve halkın/cumhurun bir bütün olarak tebarüz etmediği (parçalı kaldığı) anlamına gelir (Kılıçbay, 1992: 45). Sonuç olarak monarşi ve cumhuriyet, ilahi egemenliğe karşı halk egemenliği ve imtiyaza karşı hak anlayışlarıyla da birbirinin karşıtıdır.

modernleşme dönemi Osmanlı İmparatorluğu’nda, Batılı ülkelerin rejimlerini niteleyen bir kavram olarak Türkçede geliştirilmiştir. Lewis’in (1965: 594) belirttiği üzere, Venedik’in ve devrimci Fransa’nın siyasal rejimlerini karşılamak için kullanılan bu sözcük, 19. yüzyılda bir sonek olarak *cumhuriyye* biçiminde daha soyut bir kavrama dönüşmüştür.

³ Nitekim cumhuriyetçilikle ilgili çağdaş tartışmalarda Pettit’in (1998) geliştirdiği tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı, hiçbir

yurttaşın bir başkasının keyfi iradesine tabi olmadığı, olasılık düzeyinde bile başkasına bağımlılık hissetmediği, yurttaşların korkusuzca birbirlerinin gözlerine bakabildikleri bir ideale işaret ederken böylesi bir bağlama işaret etmektedir. Viroli (2002: 4) de cumhuriyetçi özgürlük anlayışı ile özyönetim arasındaki vazgeçilmez bağlantılara işaret ederek bir rejim olarak cumhuriyetin bekası ile birey olarak yurttaşların özgürlüğünün nasıl kaçınılmaz biçimde birbirini gerektirdiğini vurgulamaktadır.

Cumhuriyet ile monarşi arasında hem dar ve hem de geniş tanım açısından görülen karşıtlık gayet açıktır. Bununla birlikte, tarihsel olarak beşinci uğrağın dışına çıkılıp daha geriye doğru gidildiğinde, cumhuriyet-monarşi karşıtlığı bulanıklaşmaktadır. Cumhuriyetin ve monarşinin birer devlet biçimi olduğu savı, önceki dönemlere bakıldığında kesinliğini yitirmektedir. Demokrasinin modern dönemdeki mutlak zaferinden önce monarşinin ve (*politeia* olarak kabul edildiğinde) cumhuriyetin bir devlet biçimi değil ama bir yönetim biçimi olduğu savı öne çıkmaktaydı.⁴ Ayrıca cumhuriyetin tanımında vurgu, ikinci, üçüncü ve dördüncü uğraklarda topluluğun tümüne, inananlar topluluğuna veya ortak yarara kaymakta ve bu farklı vurgular üzerinden cumhuriyet ile monarşiyi birbirine eklemleyen farklı formüller üretilebilmekteydi. Özgürlüğün güvenceye alındığı ve farklı sınıfların çıkarlarının dengelendiği karma anayasa modellerinde kamusal işlerin (*res publica*) monark tarafından daha iyi idare edilebildiği savunulmaktaydı. Ayrıca iktidarın sınırlanması anlamında yasal yönetim anlayışı, kamu yararını gözetme gibi nitelikler de cumhuriyet ile monarşiyi yakınlaştırabiliyordu. Nitekim Ortaçağ Fransız kamu hukuku geleneği monarşik bir cumhuriyet rejimine sıkça değindiği gibi; 17. yüzyıl İngiliz cumhuriyetçiliği de, cumhuriyetçilik açısından yönetimin monarşi olmasında herhangi bir beis görmemişti (Roux, 2020: 43; Skinner, 2018: 65). Bu eski anlayışı daha iyi anlayabilmek için, cumhuriyet ile monarşi arasında iktidara geliş yöntemi üzerinden modern zamanlarda oluşturulmuş ayırımı ötesine geçmek gerekmektedir. Buna göre iktidara geliş açısından kalıtım (irsiyet) ilkesine dayanan rejimlerin monarşi, bu ilke dışındaki yöntemlerle başa geçmenin cumhuriyet olduğu savı, daha dikkatli incelendiğinde, görüldüğü kadar sağlam bir ayırımı ifade etmez. Bugünkü ayırım, tarihsel ve hatta coğrafi sınırlılıkla maluldür.

Modern dönemde başta Birleşik Krallık olmak üzere Avrupa'daki krallıklarda monarklar, etkin yürütme yetkilerini bırakmışlar ve sadece devletin simgesel başına (*head of state*) dönüşmüşlerdir. Krallıklarda bu dönüşüm gerçekleşirken Avrupa'daki cumhuriyetlerde de parlamenter sistem yerleşmiş ve devletin birliğini temsil eden cumhurbaşkanıyla yürütmenin etkin önderi olan başbakan arasında, monarşilerdekine koşut bir ayırım ortaya çıkmış ve nihayetinde simgesel yönetici olarak monarklar ve cumhurbaşkanları birbirine benzeşirken aralarındaki asıl ayırım kalıtım ilkesine dayanmıştır. Ancak bu ayırım, tümüyle modern gelişmelerin sonucudur.

⁴ Cumhuriyetin bir devlet biçimi mi yoksa bir yönetim biçimi mi olduğuna dair tartışma aşağıda ele alınacaktır.

⁵ Sorunun özünde şu yatar: Bir cumhuriyetten bahsedebilmek için iktidarın babadan oğula geçmesinin yasaklanması yeterli midir yoksa kalıtım yasağının ötesinde, doğrudan veya dolaylı bir seçime de ihtiyaç var mıdır? Bu sorunun önemi, monarşi olmayan diktatörlüklerin cumhuriyet olarak adlandırılıp adlandırılmayacağını belirlemesine dayanır. Eğer kalıtım yasağı yeterliyse, bu rejimler de cumhuriyet olarak görülebilir. Eğer bir biçimde seçim ilkesine başvurulacaksa, diktatörlükleri cumhuriyet olarak kabul etmek mümkün değildir.

⁶ Burada kastedilen, tiranlık, diktatörlük gibi gayrimeşru yollarla kurulup keyfi olan ve şiddete dayanan tek adam yönetimleri

Cumhuriyetlerin tarihine bakıldığında, kalıtım ilkesi dışında herhangi bir yöntemle iktidara gelmek tartışmalı olduğu gibi⁵, monarşilerde de kalıtım kesinlikle tek yöntem olarak görülemez. Tarihsel olarak seçim ve cebir⁶ de monarşilerde iktidar değişikliğini belirleyen yöntemler olmuştur (Roux, 2020: 186). Seçim ilkesi, Roma İmparatorluğu'nda, Kavimler Göçü'nden sonra kurulan barbar krallıklarında ve en ünlü örneği olan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nda uygulanmıştır.⁷ Bu bağlamda, seçim ilkesinin kendiliğinden demokratik bir usul olmadığına dikkat etmek gerekir. Seçim ilkesi, tarih boyunca (basitçe soylular denilebilecek) dışa kapalı dar bir imtiyazlı elitin elinde olmuştur. Dolayısıyla demokrasiyi değil, oligarşiyi yeniden üreten ve sürdüren bir özelliğe sahipti (Manin, 1997: 27 vd.). Seçim ilkesinin demokratikleşmesi, ancak 19. yüzyıldan sonra temsili demokrasinin gelişimiyle mümkün oldu ve hem monarşilerin hem de cumhuriyetlerin demokratikleşmesiyle cumhuriyetleri monarşilerden ayıran bir ilkeye dönüştü.

Monarşinin çağdaş algısı böylece biçimlenirken monarşinin özüne dair pek çok hususun göz ardı edilmesi dikkat çekicidir. Antropolojik bir perspektifle monarşinin kökenlerine yönelik dikkat çekici saptamalar yapan Roux, kralın öncelikle dinsel bir figür olduğuna işaret eder. Kral, kutsal olan ile dünyevi olan arasında bir köprü, toplumun kutsal karşısındaki vekili olarak vücut bulmuştur (Roux, 2020: 32). Kralı kuşatan tabular, onun dokunuşunun sağaltıcı etkisi vb. hususların hepsi, onun kutsallığıyla ilişkilidir. Hemen her halk, krallığı dünyanın merkezi görürken kralı da (evrenin ekseninin onun üzerinden geçtiği) krallık merkezi olarak tahayyül etmiştir (Roux, 2020: 58, 85). Parkinson da monarşinin doğuşunu sosyolojik bir temelde çözümler. Ona göre de monarşi, iki farklı kaynaktan neşet etmiştir: Tarım ve hayvancılık. Tarım toplumlarının karmaşıklaşan işbölümü ve kutsalla ilişkilerin sistematikleşmesi ihtiyacı, yönetim işleriyle dinsel işlevlerin bütünleşerek tek kişide toplanmasını getirmiştir. Burada kral, bir rahip-kral ya da tanrı-kral olarak genellikle tabularla kuşatılmış hareketsiz bir ritüel aracına dönüşmüştür. Hayvancılıkla uğraşan göçebe topluluklarda ise kral, öncelikle sürünün şefi olarak hareketli, yetenekli, zengin ve atlı bir başkan ("iyi çoban") biçiminde belirlemiştir (Parkinson, 1984: 30, 41). Tarımsal ve göçebe toplumların çatışmaları içinde iki tür sentezlenmiştir. Parkinson'a göre ideal bir monarşide (her zaman birbiriyle uyumlu olmayan) dört işlev bir araya getirilmeye çalışılır:

değildir. Monarşilerin tarihine bakıldığında, özellikle Roma ve Yakındoğu İslam imparatorlukları gibi veraset kurallarının açık ve kesin olmadığı monarşilerde iktidarın cebren değiştiği ve yeni kralın iktidara geçtikten sonra meşru bir monark olarak hüküm sürdüğü görülmektedir.

⁷ Nitekim Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nda da yeni imparatorun seçimi, yedi seçici (elektör) prensin imtiyazıydı ve bu prensler (ki bazıları da piskopostu) kalıtsal olarak bu yetkiyi kazanıyordu. Çağdaş dönemde benzer bir uygulama Malezya'da uygulanıyordu. 12 eyaletin sultanları kendi aralarından birini, parlamentonun da onayıyla 5 yıllığına göreve getiriyorlardı. (Allison, 2011: 1613).

“Kralın, kabile ya da bölge başkanının baba otoritesi vardı. Anlaşmazlıkların arabulucusu, halkının babasıydı. Bu niteliğine rahip otoritesini de katmıştı. Tanrıdan inmeydi, ölümsüzdü, tanrının cisimleşmiş biçimiydi ve (en sonunda da) yeryüzünde tanrıydı. Fakat kralın kendisi göçebe ve hayvancılıkla uğraşan bir insan topluluğundan gelmişse, aynı zamanda hareketli bir lider, yönetici ve yargıç da olacaktı. Ve en son olarak da, gücü savaş ile belirlenmiş ve sürdürülmüşse, savaş alanında en büyük komutan, tecrübeli, yetenekli, yürekli ve hepsinden önemlisi başarılı olacaktı. Böylece bir kral babalığı, dinsel, etkin ve savaşçı güçleri kendisinde topladığı zaman, monarşinin en saf biçimini alacağı açıkça görülmekteydi” (Parkinson, 1984: 52-53).

Kısacası, bir monarktan halkın babası olması, tanrısal bir otorite olarak kutsalla ilişkileri düzenlemesi, etkin bir önder olarak anlaşmazlıkları uzlaştırması ve başarılı bir yönetici olması beklenir. Bu işlevlerin uzlaştırılması, krallıkların siyasal ve mali kapasitelerinin geliştiği mutlak monarşiler döneminde görece kolaylaşmıştır. Bu dönemde monarşilerin ulusal nitelikleri de daha belirgin hale gelmiştir. Kral her zaman bir halkın kralıdır. O halkın simgesel birliğini ve kutsal karşısında temsilini üstlenir. Kral bazen fatih olabilir ama onu tanımlayan ana nitelik asla savaşçılığı, komuta becerileri olmamıştır.⁸ Mutlak monarşiler dönemi, krallıkların hem zirvesi hem de gerilemesinin başlangıcıdır. Zirvesidir çünkü ilahi egemenlik düşüncesi, “Kral asla hata yapmaz anlayışı” ve krallık imtiyazları vb. monarşilerin ideolojik meşruiyet savları, bu dönemde mükemmelleştiği gibi, birer ulus-devlet formunda biçimlenmeleri ve kuramsal olarak ulusal düzeyde rakipsiz tek otorite haline gelmeleri de bu dönemde olmuştur. Öte yandan bu dönem aynı zamanda gerilemenin de başlangıcıdır. Zira monarşileri monarşi yapan temel nitelik olan kralın kutsal otoritesi, Aydınlanma çağında (aydınlanmış despotizm anlayışı çerçevesinde) monarşinin dünyevi işlevselliği lehine çözülmeye başlamıştır. Basitçe, monarşi laikleşmiştir. Laikleşen monarşi, siyasal, toplumsal ve iktisadi sorunlardan doğrudan sorumlu görülmüş ve nihayet 18. yüzyıl sonundaki devrimlerle birlikte mutlak monarşiler tasfiye sürecine girmiştir. 19. yüzyıldan itibaren demokratikleşme, bu laikleşmeyle birleşince monarkların simgesel olarak devletin başı görülmeleri mümkün olmuş ve devlet tipleri monarşi ve cumhuriyet ayrımına oturmuştur. Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu ayırım, son derece dönemseldir; monarşinin özünü değil, dönüştüğü biçimi esas alır.

Monarşi ve cumhuriyet ayrımında çağdaş imgeleme yerleşen kalıtıma karşı seçim ilkesi kabul edilse bile, 20. yüzyılın siyasal gelişmeleri içinde bu ayırım başka açılardan da aşınmıştır. Devrim çağının monarşi-cumhuriyet ayrımı, bir yandan da yürütmenin karşısında (ulusal egemenliğe

dayanan) yasamanın üstünlüğü iddiasıyla gelişmişti. 20. yüzyılda yürütmenin giderek güçlenmesi, monarşiyle cumhuriyetin garip bir terkiğini getirdi. ABD başkanlık sistemiyle başlayıp çağdaş başkanlık ve yarı-başkanlık sistemleriyle daha da belirginleşen “seçilmiş krallar” olgusu bu bakımdan önemlidir. Raynaud’un (2011: 600) Duverger’den aktardığı bu ifade, işlevleri son derece karmaşıklaşmış modern devletlerde yürütme kuvvetinin, halkın onayını alan tek kişinin eline geçişini anlatır. Hukuki imtiyazların ve ayrımcılıkların meşruiyetlerini tümüyle yitirdiği çağdaş cumhuriyetlerde “tek kişinin yönetimi” halkoyuna dayalı olarak kendisine sağlam bir zemin bulabilmiştir.

Cumhuriyet ve Devlet

Cumhuriyet ile anlamsal olarak sıkça kesişen kavramlardan bir diğeri de devlettir. Türkiye’de bu iç içe geçmenin ya da birbirine karıştırmanın ilk akla gelen nedeni, siyasal zihniyetle ve kültürle bağlantılı biçimde devletin mistik ve kutsal bir varlık olarak görülmesi olduğu söylenebilir. Türkiye’de devletin siyasal kültür içinde mutlaklaştırılması, cumhuriyetin bir devlet biçimi olduğu ayırımı da silerek devletin cumhuriyetin özdeşleştirilmesine yol açar. Bu özdeşleştirmenin en veciz örneği, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti” ifadesinde görülür. Aslında cumhuriyet bir devlet biçimiye, ya “Türkiye Cumhuriyeti” ya da “Türkiye Devleti” doğru kullanım olacaktır. Tamlayan ve tamlanan dışında, ikinci bir tamlanan eklenmesi, anlatım bozukluğu olmasının ötesinde bir “bakış bozukluğu”na işaret eder. Cangızbay’ın (2007: 24) deyişiyle, “‘Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ diyen, aslında ‘Cumhuriyet’i devletin arızı, esasa taalluk etmeyen, ‘olmasa da olur’ (...) bir niteliği olarak gördüğünü de ikrar e[der]”. Cumhuriyeti devletin içinde eriten bu bakış, Türk siyasal kültürü içinde rakip ideolojileri yatay kesen bir özellik taşır. Sağ açısından cumhuriyet, ezeli ve ebedi Türk milletinin mevcut siyasal uğrağı ve biçimi olarak arızı bir hal alırken; sol içinse kamunun ve kamusal devletten ibaret olmasını, onunla sınırlı kalmasını getirir (Bora, 1998: 20, 26). Her iki yaklaşımın da ortak sonucu, cumhuriyetin evrensel (aynı yasalar ve vatan üzerinde herkesin ortaklığı) anlamının sakatlanması ve kamusal işlerin yurttaşlarca görülmesine ve denetlenmesine imkân veren siyasal katılım boyutunun göz ardı edilmesidir. Sonuçta devletin vurgulandığı cumhuriyet anlayışı, cumhuriyeti devletin içinde eriterek iki kavramı kaynaştırmaktadır.

Mamafih cumhuriyet ve devlet kavramlarının iç içe geçmesi, Türk siyasal düşüncesi ve kültürüyle sınırlı bir edim değildir. Antik Yunan’dan Bodin’e dek iki kavramın kullanımı, birbirini ikame edecek bir biçim göstermiştir. Antik Yunan’da *politiea* kavramı, *res publica*’nın çevirisi

⁸ Bu noktada kralın imparatorun önemli ölçüde farklılaştığına dikkat çekilebilir. En azından iki hususta monarşi ile imparatorluk arasında ayırmadan bahsedilebilir. İlk olarak kral, her zaman tek bir halkın ya da ulusun kralıdır. Temel işlevi de o halkın birliğini, düzenini korumak, barışını sağlamaktır. Buna karşın imparator, kendi kişiliğinde farklı halkları birleştirir ve tahakküm altına alır.

Aslında bu ayırım, ikinci hususta da ilgilidir. İmparator, önderlik eden bir komutandır. Gücünü yaymaya, genişletmeye çalışır. Farklı halklara itaat ettirmesi bu askeri becerilerine dayanır. Kralların da askeri becerileri olabile de, kral asla sadece bir general değildir. Halkının kutsal temsilcisi olarak onu korumakla, birliğini ve düzenini sağlamakla mükelleftir.

olarak cumhuriyeti ifade ettiği gibi, genel olarak “siyasal yönetim” anlamına da geliyordu (Kılıçbay, 1992: 44). Romalılar ise kendi “devletlerinden” bahsederken somut olarak *populus romanus*, soyut olarak ise *res publica* deyimini kullanmışlardı (Doehring, 2014: 22). Bodin ise, egemenliği kuramsallaştırarak modern devlete geçişte önemli bir dönüm noktası olan meşhur kitabına *Les Six Livres de la République* (Cumhuriyetin Altı Kitabı) ismini veriyordu. Görüldüğü gibi devlet ve cumhuriyet kavramlarının iç içe geçmesi, Türk siyasal zihniyetinin ve kültürünün ötesinde, kuramsal bir temele de dayanmaktadır. Bu kuramsal temeli inceleyebilmek için tarihsel süreç ve aşamalar içinde bu ikisinin nasıl ilişkilendiğine, cumhuriyetin dar ve geniş anlamlarının devlet kavramıyla ilişkisine ve devlet biçimi – hükümet biçimi ayırımına bakmak gerekmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere cumhuriyet (*res publica*), kamusal işlerin, meselelerin, varlıkların halkın doğrudan veya dolaylı yönetimi ve denetimi altında olmasını anlatır. Devlet kavramıyla ilgili sözlük tanımlarına bakmak gerekirse; TDK ve Dil Derneği'nin sözlüklerinde “Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık” (TDK, 2011: 648; Dil Derneği, 2005: 481) ve *Ötüken Sözlük*'te “Kültürel birliği olan ve kurumsallaşmış bir iktidar tarafından yönetilen millet veya milletler topluluğunun, sınırları belirli bir toprağa yerleşmesi sonucunda meydana getirdikleri siyasi varlık” (Çağırbayır, 2007b: 1188) açıklamaları görülmektedir. *Kubbealtı Sözlük*'te ise “Belli bir toprakta hükümet idaresi altında teşkilatlanmış bulunan bağımsız siyasi topluluk, milletin hukuki şahsiyet kazanmış şekli” (Topaloğlu, 2011a: 701) ifadesi yer almaktadır. Bu tanımları siyaset bilimi ve kamu hukuku açısından biraz daha teknik bir bağlama oturtmak gerekirse; devlet, “Egemen iktidarın belli bir coğrafi bölgede ve muayyen bir insan kitlesi üzerinde kurulduğu ve egemen gücün bu bölgede zorlama araçlarında tekel sahibi olduğu bir beşeri birlik/organizasyon” (Yayla, 2003: 50) veya daha basitçe “Bir toplumu (halk, ulus), bir arazi parçasını (ülke) kuşatan ve o kuşatımda egemenlik tekeline sahip, en üstün kamusal örgüt” (San, 2007: 65) olarak belirtilebilir. Devleti, ülke, halk/ulus ve devlet kudretinin (kural koyma ve gerektiğinde zorla uygulama otoritesi) birleşimiyle formüle eden bu tanım, literatürde ilk kez Jellinek tarafından geliştirilmiş ve *Üç Öğe Kuramı* olarak adlandırılmıştır (Doehring, 2014: 24). *Üç Öğe Kuramı*, bir devletin gerek ülke içindeki en üstün otorite ve en yaygın örgütlenme gerekse uluslararası ilişkiler bakımından belirli bir halkın/bölgenin meşru temsilcisi ve sorumlu otoritesi olmasını birlikte ifade ettiği için en yaygın ve kullanışlı devlet tanımıdır. Bu tanım, -belki belirtmeye bile gerek yok- modern devletin tanımıdır. Zira bu üç ögenin bir araya gelmesi, ancak 16. yüzyıldan sonra,

modern devletin (*state, état, stato, stadt*) ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Daha önceki dönemlerde toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi örf ve âdetlere, Hıristiyan doğal hukukuna ve Roma hukukunun kalıntılara bağlı olarak yürütülüyordu. Merkezi bir siyasal organ tarafından bilinçli bir biçimde hukuk ihdas edilmesi, egemenlik kuramından önce pek yaygın bir durum değildi (Barry, 2012: 121). Dahası, ülke ögesi de yani sınırları kesin biçimde belirlenmiş bir toprak parçası da modern devletten önce devletin tanımında kullanılan bir öge değildi. Schmitt'in dikkat çektiği üzere modern devlet, kıta devletine ilişkin bir kavram olarak mekânı düzenleyen bir ilke biçiminde tasarlanmıştı. Birbirine rekabet içinde olan ama aynı eşit hukuksal statüyü paylaşan siyasal örgütlerin kapalı ve sınırlı mekân anlayışını ifade ediyordu (Schmitt, 2011: 250). Görüldüğü gibi egemenlik ve ülkesellik (*territory*) öğeleri ancak modern devletle birlikte devlet tanımının temel öğelerine dönüşmüştü. Tersinden ifade etmek gerekirse, modern devletten önce devlet, esasen halk ögesine dayanan bir kavram olduğu için Antikçağ'da ve Ortaçağ'da cumhuriyet kavramıyla bu denli yakın hatta özdeş olarak kullanılıyordu.⁹

Cumhuriyet, halkın yönetimi ve denetimi altındaki bir siyasal sistemi, devlet de (hangi yönetim biçimiyle yönetilirse yönetilsin) belirli bir halkın siyasal örgütlenmesini ifade ettiğinde iki kavramın arasındaki makasın kapandığı söylenebilir. Ancak modern devlet tanımında vurgunun ülkesel birime ve devlet kudretine (cebri güç tekeline) kaymasıyla birlikte cumhuriyetle devletin anlamının farklılaştığı açıktır. Bu bakımdan eklenmesi gereken bir başka husus da, modern devlet tanımının tarafsızlığıdır. Modern devlet, nesnel olarak belirli öğelere sahip olup olmamasına bakılarak tanımlanmaktadır. Antikçağ veya Ortaçağ devletlerinde görüldüğünün aksine, modern devlete atfedilen ahlaki veya dinsel bir erek (iyi yaşam, ortak mutluluk, dini inancın koruyuculuğu vs.) bulunmamaktadır (Doehring, 2014: 24). Bu bakımdan cumhuriyet, kamusalığa ve siyasal katılıma üstün bir değer atfedip esasen devlete de yurttaşların kendilerini gerçekleştirdikleri belirli bir iyi yaşam idealinin temsilcisi ve taşıyıcısı olarak yaklaştığı için modern devletten farklılaşmaktadır.

Cumhuriyet ve devlet ilişkisini daha net ortaya koyabilmek amacıyla dar ve geniş anlamları üzerinden ilerlemek daha yararlı olabilir. Devlet kavramının halka/ulusa özdeş kullanılması, onun geniş anlamıdır ki, bu kullanım cumhuriyete bir hayli yakın düşer. Öte yandan kamu kurumlarının tümünü ve hükümeti ifade eden yani toplumun karşısında ve üstünde örgütlü bir güç olan devlet; çok daha dar anlamda bir devlet kavramına karşılık gelir ve halkın/toplumun bu devlet aygıtı üzerinde etkisi ve denetimi ne denli düşükse, cumhuriyetle devletin arasındaki yarık da o kadar açık olacaktır. Meseleye

⁹ Bu durum, Antikçağ'ın *politeia* ve *res publica*, Ortaçağ'ın *respublica* ve hatta *regnum* (krallık) kavramlarının neden aynı zamanda belirli bir halkın siyasal düzenine karşılık geldiğini de göstermektedir. *Politeia* ve *res publica* kavramlarına yukarıda değinilmişti. *Regnum* (krallık) kavramının bile dikkatli bakıldığında benzer bir çağrışım taşıdığı görülebilir. Vizigot,

Vandal veya Frank krallıkları, Vizigotların, Vandalların veya Frankların krallığıydı. Bu krallıkların belirli bir halkın değil, bir ülkenin krallığı haline gelmesi (kralın Fransızların kralından Fransa'nın kralına dönüşmesi) ancak mutlak monarşiler döneminde tamamlandı.

cumhuriyet açısından bakıldığında, yurttaşlık erdemi, eşitlik, siyasal katılım ve kamusalılık gibi kavramlarla ilişkilenen geniş anlamda cumhuriyet, (demokratik olduğu ölçüde) devletin geniş anlamına yakınladır. Zira bir devletin işleyişi, temsil ettiği halkın ne kadar bilfiil yönetiminde ve denetiminde ise, o ölçüde cumhuriyetçi olacaktır. Devlet aygıtı halkın erişebileceği seviyeye ne kadar yakınsa; devlet işlevleri (yasama, yürütme, yargı) yurttaşların yönetimine ve denetimine ne kadar açıksa; kısacası halk egemenliği bir kurgu olmanın ötesinde ne kadar yaşama geçiyorsa; cumhuriyet ve devlet kavramları o kadar kaynaşıp bütünlüştürülecektir.

Cumhuriyetin dar tanımı bakımından ise, sorunun daha basit olduğu düşünülebilir. Yukarıda belirtildiği üzere cumhuriyetin dar tanımı, devletin başının kalıtım ilkesi dışında bir yolla göreve gelmesidir. Teknik anlamda, devletin başı, bulunduğu konuma soyu nedeniyle geliyorsa monarşi; başka bir yöntemle geliyorsa cumhuriyetten bahsedilir. Burada cumhuriyet (diğer alternatif olan monarşiyle birlikte) günümüzde geçerli iki devlet biçiminden birisidir. Bu dar anlam, modern dönemde iyice yerleştiği için genel kabul görmekte ve makul ve mantıklı görünmektedir. Ancak daha yakından bakıldığında bazı sorunlar göze çarpmaktadır. Sadece beşinci uğrak içinde düşünülmeyp daha geniş bir perspektiften incelendiğinde, cumhuriyetin bir devlet biçimi olduğu savı sarsılmakta ve devlet biçimi ile yönetim biçimi arasında bir karışıklık ortaya çıkmaktadır: Modern dönem öncesinde cumhuriyet, bir devlet biçimi midir yoksa yönetim biçimi midir? Okutan'ın (2006: 125-28) dikkat çektiği gibi, modern devlet 16. yüzyıldan sonra biçimlenmişken yönetim biçimleri Platon ve Aristoteles'ten itibaren kullanılmaktaydı. Yönetim biçimleri tasnifinde ise, (*politeia* ile cumhuriyet özdeş olarak alınırsa) hem monarşi hem de cumhuriyet birer yönetim biçimine karşılık gelmekteydi. Modern devletin gelişimiyle birlikte yönetim biçimleri tasnifi gözden düşmüş ve devlet biçimleri ayrımı onun yerini almıştır. Hem modern devlet kavramının yerleşmesi hem de monarşi ve cumhuriyet biçiminde ikili ayrımın doğuşu bakımından Makyavelli kerteriz noktası olarak alınabilir (Schmitt, 2011: 247; Doehring, 2014: 163). Ancak yönetim biçimi tasnifinden devlet biçimi tasnifine geçiş birdenbire olmamış; Montesquieu ve Rousseau'ya dek yönetim biçimleri ayrımı bir biçimde devam etmiştir. 19. yüzyılda siyasal ve toplumsal yapıyı tümüyle değiştiren Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, işçi sınıfının doğuşu, demokratikleşme, devlet kurumsallaşmasının gelişimi gibi gelişmeler eski yönetim biçimleri ayrımındaki aristokrasi/oligarşi tipi yönetim biçimlerini gündemden düşürüp demokrasiyi tek meşru yönetim biçimi haline getirmiş ve monarşiyle cumhuriyetin de alternatif iki devlet biçimi olarak benimsenmesini sağlamıştır. Ancak sorunun kolayca çözüldüğü düşünülmemelidir. Zira öncelikle devlet biçimi kavramında da bir muğlaklık vardır. Devletin biçiminin içeriği, konuyu ele alan bilim disiplinine göre de değişmektedir. Örneğin iktisadi olarak devlet,

kapitalist veya sosyalist bir biçim alabilir. Sosyolojik olarak kent-devlet veya ulus-devlet olabilir. Anayasal/hukuksal tanımla sınırlandırıldığı bile, devletin genel biçimi ile iç örgütlenmesinin biçimi arasında bir ayırım ortaya konabilir. İlki, monarşi veya cumhuriyet olmasını anlatırken; ikincisi, üniter veya federal biçimde örgütlendiğini ifade eder.¹⁰ Muğlaklığın ikinci nedeni, devlet biçimi ölçütü yerleştikten sonra bile cumhuriyetin bir hükümet biçimi mi yoksa devlet biçimi mi olduğuna dair bir tartışmanın devam etmesidir. Buna göre devlet biçimi olarak cumhuriyet, daha çok biçimsel bir ölçüde denk gelirken hükümet biçimi olarak cumhuriyet, rejimin özüne dairdir yani egemenliğin ve yönetimin halka dayanıp dayanmamasını anlatır. Aslında egemenliğin halka dayanması durumunda devletin başının da halkın doğrudan veya dolaylı iradesiyle belirleneceği mantıken beklenir dolayısıyla devlet ile hükümet biçimini birbirinden ayırmak gereksiz ve kafa karıştırıcı bir ayırım olarak görülebilir. Ancak buradaki nüans, devlet başkanının göreve gelişinde kalıtıma dayanmayan ama seçim de olmayan ihtimallerde ortaya çıkmaktadır. Daha açıkçası, askeri darbelerden sonra görülen ara dönemlerde cunta liderlerinin devlet başkanı sıfatını üstlenmelerine rağmen cumhurbaşkanı sıfatından uzak durmaları; hükümet biçimi olarak cumhuriyet ihlal edilmiş olsa da devlet biçimi olarak cumhuriyetin korunmasını sağlar (Köker, 2022). Bu tartışmayı can alıcı hale getiren bir husus da, Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında bu sorunun tam olarak çözülmemiş olmasıdır. Teziç'in (2007: 146) belirttiği gibi cumhuriyeti ilan eden 29 Ekim 1923 tarihli 364 sayılı yasa, Fransız anayasalarında görüldüğüne benzer biçimde, cumhuriyeti bir hükümet şekli olarak tanımlarken 1924, 1961 ve 1982 anayasaları "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" formülünü benimsemiştir. Teziç'e göre başlangıçta benimsenen hükümet biçimi tanımı yerine daha sonra devlet biçimi tanımının benimsenmesi, hukuksal değil siyasal bir tercih olup saltanata geri dönüşün kesinlikle kapandığına işaret etmektedir. Bununla birlikte örneğin 1982 Anayasası'ndaki ifade tarzında başka sorunlar da bulunmaktadır. 1. Madde, "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" derken; 2. Madde, tekrar "Türkiye Cumhuriyeti"ni başa alarak cumhuriyetin niteliklerini "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" olarak sıralama yoluna gitmektedir. Aka'ın (2002: 112) işaret ettiği gibi, iki madde arasında cumhuriyetin anlamı konusunda bir anlam kayması olmakta; ilk madde devlet biçimi olarak cumhuriyeti temel alırken ikinci maddede cumhuriyet kavramı daha farklı bir anlam taşımaktadır. Aslında cumhuriyetin bir hükümet biçimi olduğu ayrımı ve pek çok yazar tarafından paylaşılan cumhuriyetin bir biçim ve demokrasinin onun içeriği olduğu savı, cumhuriyetin sıkça iç içe geçip karıştırıldığı üçüncü kavrama, demokrasiye getirmektedir. Cumhuriyet ve demokrasi ilişkisi, basitçe zarf ve mazruf gibi, kabuk ve öz gibi ayrıştırılabilir mi; yoksa bu ilişki başka yakınlıkları ve gerilimleri de içermekte midir?

¹⁰ Okutan bu ayrımı, "devlet biçimi" ile "devletin biçimi" olarak formüleştirmektedir (Okutan, 2006: 127).

Cumhuriyet ve Demokrasi

Cumhuriyet ve demokrasi ilişkisi, ele alınan kavram ikilikleri içinde hem en fazla iç içe geçeni hem de en fazla tartışma çıkarandır. Cumhuriyetin sıradan yurttaşlar tarafından "Halkın kendi kendisini yönetmesi" olarak anlaşılması; -bu tanım esasen demokrasinin tanımı olduğu için- bu iç içe geçmenin ne kadar yaygın olduğunu gösterir. Hakikaten siyasal yönetimin, işlerin, varlıkların halka ait olması ile halkın iktidar olup yönetmesi arasında çok ince bir nüans vardır. Her iki kavramın da halk egemenliğine dayanması, özgürlüğü temel ideal olarak görmesi, sıradan insanı hak ve yetkilerle donatıp siyasal alanda söz söyleme kudretine kavuşturması iki kavramın iç içe geçip kaynaşmasını getirmektedir. Nitekim iki kavramın esasen aynı şey olduğunu savunanlar, birinin Yunancadan diğerinin Latince'den gelmesi dışında pek bir farklarının olmadığını¹¹ (Akşin, 2002: 41) ya da demokrasiyi var eden özgürlük ve hukuk devleti idealleri, aslında cumhuriyetin birer kazanımı oldukları için, demokrasinin cumhuriyet anlayışının bir ürünü olduğunu (Kili, 2002: 25) söylerler. Ateş (2008: 65) de 20. yüzyıla kadar iki kavram arasında kayda değer bir ayrım olmadığını belirtir. Cumhuriyet ve demokrasi arasındaki ilişki bakımından genel kabul, özdeş olmasalar da aynı doğrultuda oldukları ve birbirlerini tamamladıklarıdır. Cumhuriyetsiz bir demokrasi hep eksik kalacak, demokrasiz bir cumhuriyet ise bir rejim olarak hiçbir üstünlüğe sahip olmayacaktır (İnsel, 1998: 30). O zaman öncelikle şu soruya yanıt aramak gerekmektedir: Cumhuriyet ve demokrasi, bu denli birbirine yakın kavramlarsa, aralarındaki ayrım nasıl belirdi ve -Türkiye de dâhil pek çok yerde- karşıt konumlar arasında bir tartışmaya dönüştü? Bu soruyu yanıtlayabilmek için yine tarihsel bir perspektiften konuya yaklaşıp her iki kavramın süreç içinde içeriklerinin nasıl dönüştüğüne ve dar ile geniş anlamlarının neye karşılık gelip güncel siyasal tartışmalara nasıl tercüme edildiklerine bakmak gerekmektedir.

20. yüzyıla dek cumhuriyet ve demokrasinin yakınlığı, esasen "halkın davasını" eski rejimin soyluluk ve ruhban gibi imtiyazlı kesimlerine karşı savunmalarından geliyordu. 20. yüzyılda geleneksel monarşilerin dağılması, yukarıda ele alındığı üzere devlet biçimini (meşruteli) monarşi ve cumhuriyet olarak iki alternatifli hale getirirken cumhuriyetin anlamını da daraltarak teknik bir anayasal/hukuksal kavrama dönüştürdü. Aynı uğrakta demokrasi de sosyalist ve liberal iki farklı iddianın kapışma zemini haline geldi. Buna yine 20. yüzyılın bir olgusu olan askeri diktatörlüklerin pek çoğunun resmi adlarının cumhuriyet olmaları da eklenince cumhuriyetin biçimsel, demokrasinin öze dair bir durumu yansıttığı düşüncesi

yaygınlaştı. Cumhuriyetle demokrasinin ayrımı netleşmeye başlasa da karşıtlık henüz ortaya çıkmamıştı. Cumhuriyet ile demokrasi arasındaki asıl karşıtlık, 1980'lerde postmodern akımlara tepkiyle belirdi (İnsel, 1998: 30). Cumhuriyetin demokrasiden farklılıklarına yönelen yeni yaklaşımlar, soyut olarak liberal demokrasiyle, somut olarak da Anglo-Amerikan demokrasi anlayışıyla cumhuriyet fikri arasındaki çelişkileri irdelemeye başladılar. Bu bakımdan Debray'ın 1989 tarihli makalesi, bu yeni karşıtlığı en veciz biçimde ifade etmektedir. Debray'e (1997) göre cumhuriyet felsefi bir kavramdır, demokrasi ise sosyolojik. Cumhuriyet sürekli kendisini geliştirmek ister. Yurttaşını eğitir ve ona ödevler yükler. Yurttaşlığa dayalı olduğu için siyasaldır ve siyasal olanın toplumsala ve iktisadi olana üstünlüğünü temel alır. Cumhuriyet evrenseldir; akılla hareket eden yurttaşlar, ortak yasalar altında birleşerek ulusu oluştururlar. Demokrasi ise ulusa değil topluluklara dayanır. Bu toplulukların yerel nitelikleri demokrasinin çoğulculuğunu oluşturur hâlbuki cumhuriyet üniterdir; kuralları, ölçüleri rasyonelleştirerek merkezileştirir. Demokrasiler mübadeleyle işler. İktisadi mantık, oy verme dâhil her şeye hâkim olduğu için demokrasilerde ekonomi siyasete, toplum devlete üstündür. Demokratik özgürlük, rahatlık ve hatta kayıtsızlık içerir; demokraside sıkıcı olmaktan korkulur, ortalamanın beğenisi kerteriz alınır. Cumhuriyetçi özgürlük ise meşakkatlidir; siyasal bağımsızlık idealiyle kaynaşık olduğu için başta askerlik olmak üzere yurttaşlık ödevlerini kapsar. Demokrasi için yasa önünde eşitlik yeterlidir; yoksulluk üzücü bir vicdani sorundur. Cumhuriyet için ise eşitlik, zorunlu olarak maddidir; yurttaşlar arasında gelir uçurumunun önlenmesini gerektirir. Lüks ve sefalet, cumhuriyet için öldürücüdür. Debray'ın özlü biçimde vurguladığı bu gibi karşıtlıklar esasen iki modelin idealize edilmesine dayanır: ABD'nin bireyci liberal federalizmi ve Fransa'nın kamucu ulus-devlet modeli. 1990'larda küreselleşmeyle birlikte piyasanın üstünlüğünün, yerel kimliklerin, çoğulculuğun ve insan hakları vurgusunun öne çıkması ve bunların ulus-devleti aşındırması; ulus-devleti savunanların cumhuriyetçiliğe sarılmalarını getirmiştir. Öte yandan küreselleşme yanlısı liberaller de demokrasi adına cumhuriyetin arkaikliğini ve muhafazakârlığını vurgulamışlardır. Yurttaş erdeminin demode olduğuna, bireyi topluluk karşısında güçsüzleştirildiğine, ulus vurgusunun etnik, dinsel ve cinsel kimliklerin çoğulluğuyla uyuşmadığına dikkat çekmişlerdir.¹²

Siyasal konumlanmanın ve kutuplaşmanın ötesinde kuramsal olarak bakıldığında, bir siyasal kuram olarak cumhuriyetçilikle liberal demokrasi arasında önemli

¹¹ Akşin bu savı, halk yönetiminin adının Yunancada *demokratia*'dan Latince'de ise *res publica*'dan geldiği biçiminde ifade etmektedir. Bu savı pekiştirmek bakımından, Yunan siyasal düzenini ifade eden *politeia*'nın (muhtemelen ilk kez Cicero tarafından) Latinceye *res publica* olarak çevrildiği dolayısıyla yalnızca farklı dillerden gelmedikleri ama aynı zamanda birbirlerine eşitlendikleri de eklenebilir.

¹² Türkiye'de de cumhuriyet tartışması, yaklaşık aynı dönemlerde cereyan eden 2. Cumhuriyet tartışmasında benzer bir

kutuplaşma üzerinden biçimlenmiştir: Ulus-devletin bölünmez birliğini vurgulayan cumhuriyetçilerin fikirleriyle; küreselleşmeye, enformasyon devrimine ayak uydurmaya çağırın ve bu bunun için bürokratik engellerin aşılıp çoğulcu bir toplumsal ve siyasal yapının oluşmasını isteyen liberallerin görüşlerini toplu halde sunan bir çalışma için bkz. Sever & Dizdar (der.), 1993. Daha kuramsal bir düzeyde küreselleşme, ulus-devlet, liberal demokrasi ve cumhuriyetçilik ilişkisini ele alan bir kaynak olarak ise bkz. Habermas, 2010: 151-66.

farkların bulunduğu da açıktır. İlk olarak, cumhuriyetçilikle liberal demokrasi arasında bir öncelik farklılığı vardır: Cumhuriyetçilik kamusal olana öncelik tanırken liberal demokrasi özel alanın dokunulmazlığını daha üstün görür. Bu farklılık, (ikinci olarak) merkezi kavramın farklılaşmasına götürür: Cumhuriyetçiliğin merkezi kavramı yurttaş erdemi, liberal demokrasinin ise bireysel haktır (Tunçel, 2010: 21). Cumhuriyetçilik, ortak işlerin yürütülmesini hem bir hak hem de bir ödev olarak görürken; liberal demokrasinin önceliği, kişinin kendi yaşamını istediği gibi sürdürebilmesini güvence altına alan insan haklarıdır. Bu bakımdan ikisi arasındaki üçüncü farklılık, (Debray'ın yukarıda belirttiği gibi) bir bakış farklılığıdır: Cumhuriyetçilik, kamusalı (ve bazen onunla eşanlamlı olacak biçimde devleti) toplumsal olana üstün görürken; liberal demokrasi, toplumsal olanın kamusal olana üstünlüğünü kabul eder. Buna göre cumhuriyetçilik açısından ortak siyasal varlığa karşı sorumluluklar, her türlü tikel iktisadi, sınıfsal, kültürel vb. çıkara ve değere üstün görülür. Öte yandan liberalizm açısından kamusalığın ve ortak siyasal varlığın, bireysel varlıkların toplamı olmak dışında kendine özgü bir değeri yoktur; kamusal yapılar, bireysel çıkarların taşıyıcıları oldukları için ve oldukları sürece değerli görülürler. Bu yüzden (iktisadi çıkarlardan dinsel ve cinsel kimliklere dek) farklı toplumsal niteliklerin kamusallaşması ve aleniyet kazanması liberalizm için önemlidir. Tüm bunlarla ilişkili biçimde dördüncü olarak, cumhuriyetçilik normatif bir iyi yaşam idealine sahiptir. Bu ideal, ortak iyiyi biçimlendirir ve yurttaş erdemi bu ortak iyiyi özgülenir. Liberal demokrasi ise, farklı yaşam biçimleri ve idealleri arasında tarafsızdır ve normatif bir iyi yaşam idealinin totalitarizm nüvesi taşıdığından kuşkulandır. Son olarak, cumhuriyetçilik, bu iyi yaşam ideali doğrultusunda yurttaşlarını eğitmek, onları soyut bir akılcılığa dayanan ilkelerle dönüştürmek ister. Liberal demokrasi ise, evrimci ve kendiliğindendir; akı kurucu olarak değil, eleştiri (kritik) biçiminde ele alır (Erdoğan, 1999: 245). Görüldüğü gibi cumhuriyetçilik ve liberal demokrasi, hem kuramsal olarak hem de 1980'lerdeki ve 90'lardaki siyasal gelişmelere bağlı olarak karşıt bir konuma gelmişlerdir. Mamafih cumhuriyet ve demokrasi ilişkisinin iç gerilimlerini daha iyi ele alabilmek için diğer kavram çiftlerinde olduğu gibi dar ve geniş anlamlarının birbirleriyle ilişkilerine bakmak yararlı olacaktır.

Cumhuriyetin dar tanımından başlamak gerekirse, burada hem cumhuriyet-demokrasi ayrımı nettir hem de

cumhuriyet ile demokrasi arasında zorunlu olmasa da tamamlayıcı bir ilişki kurulabilir. Yukarıda belirtildiği gibi dar anlamda cumhuriyet, devletin başının kalıtım dışında (tercihen seçim yoluyla) göreve gelmesini anlatır.¹³ Burada cumhuriyet, bir devlet biçimine karşılık geldiği için demokrasiden ayrı bir olgudur. Bir devlet biçiminin cumhuriyet olması, onun zorunlu olarak demokrasi olmasını gerektirmez. Tarihte aristokratik/oligarşik, modern dönemlerde diktatoryal/otoriter cumhuriyetler de görülmüştür. Öte yandan cumhuriyet ile demokrasi arasında bir biçim ve içerik ilişkisi olduğu söylenebilir. Devlet biçimi cumhuriyetken siyaset tarzı, kültür ve toplum demokratik olabilir. Nitekim (her ne kadar cumhuriyet-demokrasi ayrımını kabul etmese de) Akşın (2002: 42) de cumhuriyetin somut, demokrasinin soyut olduğunu belirtirken bir siyasal düzenin ya cumhuriyet olacağını ya da olmayacağını buna karşın demokrasinin farklı derecelerinin bulunduğunu söyleyerek bu ilişkiye dikkat çeker. Bazı ülkeler daha demokratik bazıları daha az demokratik olarak sıralanabilir. Mamafih dar anlamda bile cumhuriyetin halk egemenliğine dayanması, aynı kaynaktan beslenen demokrasinin gelişimi açısından bir potansiyeli açığa çıkarmak olarak da görülebilir. Öyle ki, cumhuriyetten sonra otoriter rejimler doğsa bile cumhuriyetlerle birlikte eski rejimlerin dar imtiyaz çevrelerini dağıtarak katılım ve dolayısıyla demokratikleşme bakımından bir ilerleme sağlanabilir. Bunun belki de en iyi örneklerinden biri, Türkiye'dir. 1923 Cumhuriyeti, 1946'da demokrasiye geçişin koşullarını hazırlamıştır.¹⁴ Bu noktada daha ileri gidilerek cumhuriyetten sonra diktatoryal rejimler doğsa bile, eski rejime göre bir ilerleme olarak görülebilir. Örneğin İran'da İslam devrimi, şah dönemiyle karşılaştırıldığında siyasal ve iktisadi olanakları daha geniş kesimlere yaymıştır (Ateş, 2008: 73). Benzer bir durum Mısır'da Nasır'ın ihtilali, hatta Rusya ve Çin devrimleri açısından da söylenebilir. Burada kasıt, diktatoryal rejimleri aklamak ve onlara iddia ettikleri gibi demokratik meşruiyet bahsetmek değildir. Daha çok, karşıt savı yani monarşi altında demokrasinin daha iyi pekişeceği savını sorgulamaktır.¹⁵ Monarşiyle demokrasi arasında kurulan olumlu bağlantı, çağdaş meşruti monarşilerin gerçekliğini tüm monarşilere teşmil etme gibi bir hatayı içermektedir. Bu monarşiler, demokraside bir üstün değer gördükleri için demokratikleşmemişler; 19. ve 20. yüzyılın ilerici akımları tarafından uzun bir tarih içinde dönüştürülerek ehlileştirilmişlerdir. Buna karşın Batı-dışı dünyadaki cumhuriyetler, eski rejimleri tasfiye

¹³ Bu ilke, devletin başta devlet başkanlığı olmak üzere, herhangi bir makamının bir hanedana bırakılmaması biçiminde biraz daha geniş tanımlanabilir. Nitekim Gözübüyük (1998: 125) de cumhuriyeti yasama organı ile devlet başkanlığının doğrudan veya dolaylı olarak halkın oyuyla belirlenmesi olarak biraz daha geniş tanımlamaktadır.

¹⁴ Kuşkusuz otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş, karşılaştırmalı siyaset alanında dış konjonktür, elitler arası rekabet ve işbirliği, kişisel etmenler gibi çok farklı dinamiklerle birlikte ele alınmaktadır. Bu süreci ayrıntılı biçimde incelemek bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Burada cumhuriyetin demokrasiye geçişe bir hazırlık olduğu savıyla vurgulanmak istenen, kuramsal bir düzeyde, cumhuriyetin getirdiği millet/halk

egemenliğinin mutlak meşruiyetinin, parlamenter siyaset alışkanlığının, anayasallığın, laikleşmenin ve eğitim reformlarının, demokratik siyasetin temel kurumlarını ve pratiklerini biçimlendirdiğidir. Daha geniş bir tartışma için bkz. Linz, 2012: 180-81, 189-90.

¹⁵ Bu sava göre cumhuriyetle demokrasi aynı şey olmadığına göre demokrasi, varlığını monarşiyle de sürdürebilir ve hatta daha kolay sürdürebilir. Zira Lijphart'a göre 21 demokrasiden 11'i monarşi, 10'u cumhuriyettir. Lane'e göre ise 101 cumhuriyetten sadece 22'si cumhuriyetken, 25 monarşiden 13'ü demokrasidir. Buna göre monarşilerin demokrasi olma olasılığı, cumhuriyetlerden fazladır (akt. Gözler, 2015: 49). Bu savın daha vülger bir versiyonu için bkz. Nişanyan, 2008.

ettiklerinde bu dönüşümün henüz başlarında bulunmaktadır. Dolayısıyla demokratikleşme açısından Batılı meşruti monarşileri Batı-dışı cumhuriyetlerle karşılaştırmak yerine Batılı ve Batı-dışı monarşileri birbirleriyle karşılaştırmak daha doğru olabilir. Böyle bakıldığında cumhuriyetlerin uzun erimde demokrasi için bir damar açtıkları söylenebilir.

Geniş anlamda cumhuriyet açısından demokrasiyle yakınlık çok daha barizdir. Geniş anlamda cumhuriyet, özgürlük, eşitlik, yurttaşlık, katılım, siyasal ulus, ulusal egemenlik ve laiklik gibi ilişkili olduğu temel kavramların oluşturduğu bütüne karşılık gelir (Akal, 2002: 111). Bu kavramlar, halkın yurttaşlar olarak eşit ve özgür biçimde siyasal yönetimi üstlenmelerini ve denetlemelerini sağlar. Bu anlamda cumhuriyet, demokratik düzenin temel ilkelerini içinde toplayan, kısacası demokrasiyle eşanlamli hale gelen bir kavram olarak görülebilir (Gözler, 2015: 49). Özellikle demokrasi de geniş anlamda tanımlandığında yani güçlü bir eşitlik talebi, negatif özgürlüklerin yanı sıra pozitif özgürlüklerin de sağlanması, siyasal katılımın teşvik edilerek halk egemenliğinin bir kurgunun ötesinde somut bir gerçekliğe dönüştürülmesi gibi unsurlarla birlikte düşünüldüğünde; geniş anlamda cumhuriyet ile geniş anlamda demokrasinin birbirlerine bir hayli yakın düştükleri açıktır. Tarihsel açıdan bakıldığında da, siyasal ve sosyoekonomik hakları halkın daha alt kesimlerine açmaya ve onları siyasal alana dâhil etmeye çalışan radikal cumhuriyetçilerle radikal demokratlar arasında ayırım yapabilmek çok güçtür. Daha somut bir halk egemenliği, hukukun üstünlüğü, her bireyin/yurttaşın kendisini gerçekleştirebilmesi için asgari maddi koşullara ulaşabilmesi gibi hususlarda cumhuriyetçilikle demokrasi taraftarlığını birbirinden ayırabilmek imkânsızdır. Ancak yine de, kuramsal olarak bakıldığında cumhuriyetçi siyasal düşünce geleneği ile liberal demokrasi kuramı arasında bir yarıklık varlığını sürdürür. Zira yukarıda belirtildiği üzere liberal demokrasinin özerk bireye, özel alana, alt toplumsal kimliklere odaklanması ile cumhuriyetçiliğin yurttaşlık erdemine, kamusalığa, ortak yararın üstünlüğüne vurgusu arasında bir açı farkı varlığını korumaktadır. Burada bir başka farklılık, klasik cumhuriyetçi düşünce ile klasik demokratik kuram arasındaki yasa ve irade gerilimine dayanır. Klasik cumhuriyetçiler, özgürlüğün ancak akla dayalı ortak yasalara tabi olmakla mümkün olduğunu savunurlar. Kişisel olmayan, gayri şahsi bir yönetim olarak cumhuriyet, yasalar sayesinde, kimsenin bir başkasını tahakküm altına alamamasını güvenceler. Yönetimin kişisel ve keyfi olmak yerine hukuka dayalı olması konusunda klasik demokratik kuram da hemfikirdir. Fakat klasik demokratik kuram aynı zamanda çoğunluğun yönetimini de temel bir koşul olarak benimser. Burada cumhuriyetçilikle demokratik kuram arasındaki ayrışma, çoğunluğun yönetiminin yasal olarak sınırlandırılması sırasında belirir. Cumhuriyetçiler açısından çoğunluğun despotizmini önlemek; demokratlar için ise, çoğunluğun iradesinin önüne çıkarılan antidemokratik

engelleri kaldırmak asıl amaç olduğunda; ilki karma anayasa kuramlarına ikincisi ise popülizme doğru ayrışacaktır. Madison'ın meşhur cumhuriyet-demokrasi ayrımını da, bu bağlamda düşünmek gerekir. Madison'a (2021: 101-02) göre çoğunluğun doğrudan ve dizginsiz yönetimi olarak demokrasiler, kısa sürede karışıklıklara ve yok oluşa sürüklenirler. Buna karşın cumhuriyetler, yönetimin az sayıdaki yöneticiye devredilmesi ve daha geniş bir bölgede kurulabilmesi sayesinde çok daha istikrarlı olacaklardır. Burada doğrudan demokrasinin karşısına temsili demokrasi çıkarılarak mezkûr yarığın kapatılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Temsili demokrasinin dünya genelinde yaygınlık kazanması, demokrasinin de dar anlamının belirmesini getirmiştir. Bu anlamda demokrasi, Schumpeter'in revizyonist tanımıyla literatüre yerleşmiş ve 20. yüzyılın demokrasi kuramı içinde yaygın olarak benimsenmiştir. Schumpeter'e (2007: 407) göre demokrasi, halkın hüküm sürmesi değil, "kendisini yönetecek kişileri seçme ya da reddetme fırsatına sahip olması" demektir. Yani demokrasi, seçimler aracılığıyla halkın kendi yöneticilerinin kim olacağına karar verdikleri bir yönetimdir. Bu tanım, demokrasiyi bir ideal olmaktan çıkarıp esasen bir siyasal yöntem ve bu yöntemi odağına alan bir sisteme dönüştürür. Demokrasi eşitlik, özgürlük, ulusal egemenlik ve irade gibi soyut kavramlara değil; adil, özgür ve çok partili seçimleri güvenceye alan süreçlere karşılık gelir. Bu süreçler (seçim kampanyaları, seçimler, parlamento çalışması vs.) kurallara uygun biçimde işlediği sürece demokratik bir yönetimden bahsedilebilir. Dahl'a (2017: 47-48) göre etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündem üzerinde söz hakkı ve yetişkinlerin çoğunluğunun dâhil olabilmesi süreçlerin demokratik biçimde işletilmesini sağlayan temel ilkelerdir. Dar anlamda demokrasiyle cumhuriyet ve cumhuriyetçilik arasında herhangi bir zorunlu ilişki veya tamamlayıcılık yoktur. Adil, özgür ve çok partili seçimleri güvenceye alan her devlet, demokratiktir. Bu bakımdan dar anlamda demokrasi, monarşiye de cumhuriyete de eşit mesafededir. Öte yandan demokrasinin ideal değerleri de tanım dışı bırakıldığı için, (değerler bakımından uyduğu) cumhuriyetçilikle de dar anlamda demokrasinin bir bağı kalmamaktadır. Daha açıkçası, dar anlamda demokrasi, halkın yönetim üzerindeki bilfiil etkisini önemsemeyip seçimlerle iktidarların barışçıl ve meşru biçimde devamını veya değişimini düzenlediği için başta yurttaş erdemi olmak üzere cumhuriyetçiliğin katılımı ile ilgili kavramlarına uzak kalmaktadır.¹⁶ Ayrıca dar anlamda demokrasi, negatif özgürlüklere daha yakın durmakta; bireyin özel alanının müdahaleden azade olmasını güvenceye almaktadır. Bunu yaparken devletin/kamunun halkının tekâmülü için yapması gerekenleri ikinci plana atarak da cumhuriyetçilikle uyumsuzluk göstermektedir.

Demokrasinin geniş anlamı, süreçlerin mekanik veya ilkesel olarak demokratik olmasının ötesinde, eşitlik ve özgürlüğün daha somut biçimde vücut bulduğu çoğulcu bir

¹⁶ Öte yandan dar anlamda (prosedürel) demokrasi tanımı, cumhuriyetçiliğin pek önemsemediği örgütlü muhalefetin

meşruiyetini güvenceye alarak çoğulculuğa yasal bir zemin sağlamayı başardığı da eklemek gerekir.

topluma işaret eder. Dar anlamda demokrasiden en önemli farkı, demokratik süreçlerin işleyişinin statik ve muhafazakâr yapısıyla yetinmeyip toplum içindeki farklı grupların haklarını mümkün olan en geniş çerçeveye taşımaya çalışmasıdır (Insel, 1998: 33). Geniş anlamda demokrasi, dar anlamda cumhuriyetten farklı ama onunla uyumlu ve halk egemenliği açısından aynı doğrultuda bir kavramdır. Geniş anlamda cumhuriyet açısından ise, eşitliğin daha ileriye taşındığı, kişinin kendisini geliştirmesine ve gerçekleştirmesine imkân sağlayan pozitif özgürlükleri de kapsadığı ve katılım boyutuna önem verdiği için (dar anlamda demokrasiye göre) çok daha yakın bir bağlantı içindedir. Ancak bu durumda bile cumhuriyet ile demokrasinin özdeşliğinden bahsedilemez. Zira geniş anlamda demokrasinin toplumun çoğulluğundan hareketle siyasette gerçekleştirmeye çalıştığı çoğulculuk ideali, cumhuriyetçiliğin iyi yaşam idealiyle, akıl ve erdeme dayalı yurttaş eğitimiyle ve merkezîyetçiliğiyle çelişir. Yine de geniş anlamda demokrasi ile geniş anlamda cumhuriyet arasında bir karşıtlıktan bahsetmek fazla ileri gitmek olacaktır. Daha ziyade, farklı kuramsal referanslara dayansalar da; halk egemenliği, katılım, özgürlük ve eşitlik gibi ortak değerler üzerinden birbirine komşu olan ve etkileşim içinde iki kavram olarak görmek daha doğrudur. Nitekim demokrasinin kriziyle ilgili çağdaş tartışmalarda cumhuriyetçiliğin yurttaşlık erdemi ve ödevine dair vurguların canlanması görülebilirken; cumhuriyetçiliğin muhafazakâr ve devletçi özelliklerinin dönüştürülmesi açısından da demokrasinin önemine yönelik değinilere rastlanmaktadır. Özetle, cumhuriyet ve demokrasi, benzer kökenlerden gelen, tarih içinde farklı bağlamlarda birbirlerine yakınlaşıp uzaklaşan ve aynı zamanda günün siyasal tartışmalarında bazen aynı tarafta bazen karşı taraflarda görülen ama her zaman aralarında bir bağ bulunan iki kavramdır. Ele alınan kavram ikilikleri içinde en fazla tartışılanı olmaları da buna dayanmaktadır.

Sonuç

Cumhuriyet, çok eski bir tarihi olan ve bu tarih içinde çok farklı siyasal ve sosyoekonomik bağlamlarda, birbirinden değişik içeriklerle var olmuş bir kavramdır. Bu uzun tarih ve birbirinden ayrı cumhuriyet tasavvurları, cumhuriyetin anlamına dair çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Bu çalışmada cumhuriyetle ilgili tartışmalar farklı bir yöntemle ele alınmıştır. Tarihsel hikâyeyi veya felsefi kuramları izleyerek cumhuriyeti açıklamaya çalışmak yerine cumhuriyetin en çok karşı karşıya getirildiği ve/veya iç içe geçtiği temel kavramlarla ilişkileri irdelenmiştir. Ulaşılan sonuçlar şöyle toparlanabilir.

Öncelikle cumhuriyetin monarşiyle, devletle ve demokrasiyle ilişkisi, ne tümüyle bir karşıtlık ne de özdeşlik içermektedir. Tek tek her bir kavramla cumhuriyetin tarihsel bağlama ve kuramsal içeriğe göre çok yakınlaştığı anlar bulunduğu gibi, karşıt hale geldiği durumlar da olmuştur. Ortaçağ kraliyet doktrininde *respublica* ile

monarşi iç içe geçmişken çağdaş kamu hukukunda bunlar iki ayrı devlet biçimi haline gelmiştir. Antik devlet ile cumhuriyet hemen hemen aynı şey iken modern devletin toplumdan ayrı ve onun üstünde bir şiddet tekeline dönüşmesi devletle cumhuriyeti ayırtmıştır. İmtiyazlı soyluluğa ve ruhbanaya karşı mücadele cumhuriyetle demokrasiyi halk davasında bütünleştirirken cumhuriyetçi kuram ile liberal demokrasinin farklılıkları, küreselleşme koşullarında ulus-devletin geleceği tartışmalarıyla kesiştiğinde ikisini karşıt konumlara itmiştir.

İkinci olarak, ele alınan ikiliklerin ne mutlak bir karşıtlık ne de özdeşlik olmadıkları kabul edildiğinde, her birinin aslında karşılıklı olarak birbirini etkileyip dönüştüren bir diyalog ve etkileşim bağı içinde olduğu görülür. Cumhuriyet, monarşinin ehlileştirilip ilahi egemenlik savlarının bırakılmasında etkili olduğu gibi, monarşi de cumhuriyetlerin daha etkili icra kuvveti kazanmalarında “monarşik cumhuriyet” ya da “seçimle gelen krallar” olgusuyla etkili olmuştur. Yine cumhuriyetin kurumsallaşmasında devlet, devletin halkın denetimine açılmasında cumhuriyet önem taşır. Cumhuriyet ve demokrasi ilişkisi açısından ise, cumhuriyet demokrasiye daha güçlü bir kamusal kazandırırken demokrasi de cumhuriyetin muhafazakâr ve tekçi özelliklerini törpüleyebilir.

Üçüncüsü, cumhuriyet ile bu üç kavramın ilişkilerini ayrı ayrı ele almak, aynı zamanda her bir ilişkinin derinlemesine incelenmesi aracılığıyla cumhuriyetin ve cumhuriyetçiliğin tarihsel evrimine bir kesit üzerinden bakmayı mümkün kılmaktadır. Bir fosilin incelenmesi üzerinden ardışık jeolojik zamanların etkilerinin açığa çıkarılması gibi, bir kavramsal ilişkinin çözümlenmesiyle de cumhuriyetin farklı çağrışımları birbirinden ayrıştırılabilir. Örneğin cumhuriyetle monarşinin iç içe geçtiği dönemde cumhuriyet, kamusal mülklerin bütünlüğü veya insanlar topluluğu anlamlarını taşıırken iki kavramın ayrıştığı dönemde bir devlet biçimine dönüşmüştür.

Son olarak, her bir kavram zengin çağrışımlar taşıyan, uzun bir tarih içinde dönüşerek bugüne gelmiş sözcükler oldukları için birbirleriyle ilişkiye geçtikleri farklı bağlamlarla farklı anlamlar da taşımaktadır. Bu anlam zenginliğini ve nüansları yitirmemek ise, dar ve geniş anlamlarını ayırarak incelemekle mümkündür. Örneğin cumhuriyet ve demokrasi ilişkisi, ancak bu biçimde netleştirilebilir. Her ikisinin dar anlamları açıkça birbirinden farklıken; geniş anlamları, paylaştıkları müşterek değerler üzerinden onları yakınlaştırmakta ve hatta kaynaştırmaktadır. Benzer biçimde devletin dar anlamı, hükümet, ordu ve bürokrasiden oluşan toplumun üstündeki bir katmana işaret ederken geniş anlamı yurttaşların tümünü kapsayarak cumhuriyete yaklaşmaktadır.

Nihayetinde bu sonuçlar birlikte düşünüldüğünde asıl önemli olanın cumhuriyet, monarşi, devlet ve demokrasinin titizce birbirinden ayrılması değil, aralarındaki etkileşim üzerinden tarih içinde cumhuriyetin nasıl dönüştüğünü aydınlatması olduğu görülmektedir.

Extended Abstract

The concept of the Republic has a long history dating back to antiquity. In this long history, it has existed in different forms of society, under different levels of economic development, and with different political structures. The fact that the Republic has been justified by different ideological arguments in different eras has inevitably brought ambiguity to it. In order to fully clarify the ambiguity of the concept of the Republic, a meticulous analysis that cuts horizontally across the entire history of political thought and takes into account the reflections of historical and socioeconomic developments is required. Within the modest limits of this study, another aspect of this ambiguity is addressed. Instead of examining the entire historical and philosophical transformation of the concept of the republic, its relationship with the concept of “neighboring” the republic, which contains obvious reflections of the transformations related to the republic, has been examined. In this respect, monarchy, the state, and democracy have been concepts that are sometimes seen as identical to the republic and sometimes as opposing concepts. Throughout the history, these concepts have sometimes been close enough to the republic to be identified with it and sometimes distant enough to be opposed to it. The conceptual duality that each concept has established with the republic has also constituted a ground for interaction and transformation.

Monarchy is relatively the easiest concept to define in relation to the Republic. In the public law literature, the established definition of monarchy is used as a regime in which the head of state takes office through succession. Conversely, if the head of state in a regime comes to office by means other than succession, that regime is considered to be a republic. Based on this criterion, the distinction between monarchy and republic is quite clear. However, this criterion cannot be applied to the entire history of either monarchy or republic. From the point of view of monarchy, there have been kings throughout history who came to power through election or coercion, apart from heredity. Moreover, before democracy became the only legitimate form of politics, monarchy existed with the divine rights of the monarch, the special privileges of different groups and the hierarchical social structure sanctified by religion rather than heredity. When the republic-monarchy relationship is considered in this context, it differs from a monarchy with its community of citizens based on equality before the law and its understanding of earthly rights. In order to clarify the issue, it may be more useful to proceed with narrow and broad definitions of the republic. When the criterion of heredity is accepted as the source of the narrow definition of the monarchy-republic distinction, the difference here is evident. On the other hand, when the broad definitions of both monarchy and republic are taken as a basis, the relationship between the two can go in different directions. An interesting point in this respect is the use of the two concepts together, especially in the Middle Ages, through the concept of the state.

When we look at the relationship between the republic and the state, the emphasis on identity is more prominent. One reason for this is that within the dominant political culture and mentality in Turkey, the state is seen as a mystical and sacred entity, while the republic is considered an incidental element of it, like an appendage or ornament. However, the identity of republic and state is not unique to Turkish political culture. On the contrary, from Antiquity to Bodin, the concepts of republic and state were used interchangeably. In order to understand why the republic and the state were considered so close to each other until the rise of the modern concept of the state, it is necessary to look at the elements of the definition of the state. As is well known, the modern state is defined in terms of territory, people, and sovereignty. Any political structure that objectively possesses these three elements is defined as a state by the international community. This modern understanding of the state emerged after the 16th century. Before that, only the people was at the forefront of the definition of the state. There was no understanding of a country with precisely defined borders, nor was the supreme rule-making authority assumed by the state recognized. Ancient laws dating back to Rome and the sacred principles of the church had a great weight in legislation. In this old understanding, where the element of the people was emphasized, it was not as clear as in the modern definition of the state that the state was a structure above the people and ruling over them. Therefore, for example, the French state could be understood as the republic of the French in the sense of the common political organization of all French people. On the other hand, the modern state, with its standing army, bureaucracy, and monopoly of legitimate violence, emphasized sovereignty rather than the popular element, thus emphasizing an understanding of the state beyond the community of citizens and thus beyond the republic. Another problematic dimension of the relationship between the republic and the state, apart from the differentiation between the ancient and modern state, lay in the question of whether the republic was a form of government or a form of state. Aristotle’s original classification of forms of government included the republic (if *politeia* was considered a republic). However, during the constitutional-institutional changes of the 19th century, democracy became the only legitimate form of government, while republic and monarchy became the two main forms of state. However, the debate on whether the republic is a form of government or a form of state has never ended.

The relationship between republic and democracy is the most controversial of these concept pairs. In fact, it can be said that initially, republic and democracy were the least problematic of the two. For both were based on popular sovereignty and defended the “cause of the people” against the privileged sections of the old regime such as the nobility and the clergy. Therefore, it was accepted that the republic and democracy drew strength from the same foundation and were heading in the same direction. Indeed, once the meaning of republic as a form

of state and democracy as a form of government became clear, it was thought that there was a complementary relationship between the two. The relationship between republicanism and democracy began to change after the 1980s. The erosion of the nation-state caused by globalization led to the emergence of an opposition between the Anglo-Saxon liberal understanding of democracy and the nation-statist republic, while postmodern approaches emphasized pluralism, local identities, and human rights, leading to the codification of the republic as an archaic, patriarchal and conservative concept. In this context, the relationship between liberal democracy and republicanism has changed from complementarity to antagonism. Liberal or republican thinkers began to focus more on the differences between the two. Accordingly, republicanism prioritizes the public sphere, while liberal democracy values the inviolability of the private sphere. While republicanism emphasizes civic virtue, liberal democracy is about individual rights. Consequently, liberal democracy idealizes the individual's right to live as he or she pleases, whereas republicanism's main goal is to serve the common public good and interests. This distinction leads liberal democracy to a minimal state that is neutral between different ways of life, while republicanism justifies the imposition of a common conception of the good and way of life on the public through public practices such as education. In the unique post-1980 conjuncture, although the distinction between liberal democracy and republicanism has become clearer, the relationship between republic and democracy cannot be taken as merely oppositional or merely identical. To better illuminate this relationship, it is necessary to deepen the analysis by distinguishing between the narrow and broad distinctions of republic and democracy. The narrow definition of republic, in the sense that the head of state comes to power through a non-hereditary route, may involve a complementary, though not necessary, relationship with democracy. On the other hand, a republic in the broad sense involves a much closer relationship with democracy through values such as citizenship, equality, national sovereignty, freedom, and secularism. On the other hand, the narrow definition of democracy, which refers to the existence of fair, free, and multi-party elections, does not have any necessary and complementary relationship with the republic. On the other hand, democracy in the broad sense, which advocates a more egalitarian and liberal society, the prevention of discrimination, and the development of pluralism, has much more in common with the republic.

As a result, the republic's relationship with the monarchy, the state, and democracy cannot be reduced to identity or opposition but is nourished by a richness of meaning that converges and diverges in interaction but is neighborly through particular values. Moreover, each of the dichotomies serves to understand a different section of the historical and theoretical transformation of the republic.

Kaynakça

- Akal, C. B. (2002). Rousseaucu Cumhuriyet Spinozacı Devlete Karşı. *Toplum ve Bilim*, 92: 105-19.
- Akal, C. B. (2018). Machiavelli'nin Cumhuriyeti ve Cumhuriyetleri. *Felsefelogos*, 69: 45-57.
- Akşin, S. (2002). Demokrasi mi, Cumhuriyet mi? *Cumhuriyet ya da Demokrasi* (ed. Ö. Ozankaya). Ankara: TC Kültür Bakanlığı. 41-47.
- Allison, L. (2011). Monarchy. *International Encyclopedia of Political Science*, Vol. 5, (ed. B. Badie vd.). Los Angeles: Sage. 1613-18.
- Ateş, T. (2008). Cumhuriyet. *Doğu Batı*, 47: 65-83.
- Barry, N. P. (2012). *Modern Siyaset Teorisi*, M. Erdoğan ve Y. Şahin, (çev.). Ankara: Liberte.
- Bora, T. (1998). 75. Yılında Cumhuriyetçiliğin Dört Cari Anlamı: Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakâr Türk Cumhuriyetçiliği. *Birikim*, 115: 20-29.
- Cangızbay, K. (2007). *Hiçkimsenin Cumhuriyeti*. Ankara: Ütopya.
- Çağbayır, Y. (2007a), *Ötüken Türkçe Sözlük*, Cilt 1. İstanbul: Ötüken.
- Çağbayır, Y. (2007b), *Ötüken Türkçe Sözlük*, Cilt 2. İstanbul: Ötüken.
- Dahl, R. A. (2017). *Demokrasi Üzerine*, B. Kadioğlu (Çev.). Ankara: Phoenix.
- Debray, R. (1997). Cumhuriyetçi misiniz Demokrat mı? A. Arslan (Çev.). *Türkiye Günlüğü*, 47: 16-27.
- Devellioglu, F. (2012). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın.
- Doehring, K. (2014), *Genel Devlet Kuramı*. A Mumcu (Çev.). İstanbul: İnkılap.
- Dil Derneği Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Dil Derneği.
- Erdoğan, M. (1999). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal.
- Gözler, K. (1999). Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu. *AÜSBF Dergisi*, 54 (1): 52-62.
- Gözler, K. (2015). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin.
- Gözübüyük, A. Ş. (1998). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan.
- Habermas, J. (2010). Demokrasinin Üç Normatif Modeli. İçinde "Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak: *Siyaset Kuramı Yazıları*. İ. Aka (Çev.). İstanbul: YKY. 151-166.
- İnsel, A (1998). Cumhuriyet ve Demokrasi. *Birikim*, 115: 30-39.
- Kabaağaç, S. & Alova, E. (1995). *Latince/Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal.
- Kılıçbay, M. A. (1992). Cumhuriyet ya da Nasıl Birey Olunur? *Türkiye Günlüğü*, 20: 43-46.
- Kili, S. (2002). Cumhuriyet ve Demokrasi, *Cumhuriyet ya da Demokrasi*. (ed. Ö. Ozankaya). Ankara: TC Kültür Bakanlığı. 25-39.
- Köker, L. (01.11.2022), Cumhuriyet hükümet biçimi mi, yoksa devlet midir? <https://artigercek.com/makale/cumhuriyet-hukümet-bicimi-mi-yoksa-devlet-midir-228304>. Son erişim tarihi, 24.02.2023.
- Topaloğlu A. (2011a). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Cilt 1 A-G. İstanbul: Kubbealtı.
- Topaloğlu A. (2011b). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Cilt 2 H-N. İstanbul: Kubbealtı.
- Lewis, B. (1965). Djumhûriyya. *The Encyclopedia of Islam*, Vol. II (ed. B. Lewis, Ch. Pellat & J. Schacht). Leiden: E. J. Brill. 594-595.
- Linz, J. J. (2012). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. E. Özbudun (Çev.). Ankara: Liberte.

- Madison, J. (2021). Federalist 10. İçinde A. Hamilton, J. Madison & J. Jay, *Federalist Yazılar* T. Şirin & N. U. Oran, (çev.). İstanbul: Runik. 96-104.
- Manin, B. (1997). *The Principles of Representative Government*. New York: Cambridge University Press.
- Nişanyan, S. (2008). *Yanlı Cumhuriyet*. İstanbul: Everest.
- Okutan, C. (2006). *Cumhuriyetçi Paradigma Paradigmatik Cumhuriyet*. İstanbul: Paradigma.
- Parkinson, C. N. (1984). *Siyasal Düşüncenin Evrimi*. M Harmancı (Çev.). İstanbul: Remzi.
- Pettit, P. (1998). *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*. A. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Raynold, P. (2011). Monarşi. *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* (ed. P. Reynaud & S. Rials) İ. Yerguz, (çev.) (591-600). İstanbul: İletişim.
- Roux, J. P. (2020). *Kral: Mitler ve Simgeler*. N. F. Kıcıroğlu (Çev.). İstanbul: Dergâh.
- Sabuncu, Y. (1997). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ankara: İmaj.
- San, C. (2007). Devlet. *Kamu Yönetimi Sözlüğü: İngilizce ve Fransızca Karşılıklarıyla Birlikte* (ed. Ömer Bozkurt vd.). Ankara: TODAİE. 64-65.
- Schmitt, C. (2011). Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet. B. E. Ortil (Çev.), *Devlet Kuramı* (Ed. C. B. Akal). Ankara: Dost. 245-54.
- Schumpeter, J. A. (2007). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*. H. İlhan (Çev.). Ankara: Alter.
- Sever, M. & Dizdar C. (1993). 2. *Cumhuriyet Tartışmaları: Yeni Arayışlar, Yeni Yönelimler*. Ankara: Başak.
- Skinner, Q. (2018), *Liberalizmden Önce Özgürlük*. K. Özdil (Çev.). İstanbul: Isık.
- Teziç, E. (2007). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta.
- Tunçel, A. (2010). *Bir Siyaset Felsefesi Cumhuriyetçi Özgürlük*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu.
- Viroli, M. (2002). *Republicanism*. A. Shugaar (İng. Çev.). New York: Hill and Wang.
- Yayla, A. (2003). *Siyasî Düşünce Sözlüğü*. Ankara: Liberte.